

Landskap: *Blekinge* Upptecknare: *Göte Abrahamsson*
 Härad: *Medelstads* Berättare: *Erik B. Karlsson, Tving*
 Socken: *Tving* Berättarens yrke: *lantbrukare*
 Uppteckningsår: *1967* Född år *1880* i *Tving*

Skräddare, sömmerskor och konfektion. s. 1-6.

LUF 131

*Fruktar och bär i husbehovsodling och
konsumtion. s. 7-10.*

LUF 132

Frågelista nr LUF 131

ACC. N:R M. 16703:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ambulerande skräddare.

Ja, sådan har funnits. Den förnämste i orten kallades sockenskräddare, och endast en kunde kallas för detta. Dessutom fanns 3-4 lappskräddare som också gick omkring och sydde. Dessa fanns inom ett område som bestod av byarna Jämsunda, Hillerstorp, Berg Bråstorp och Bröstorp. Under åren fram till 1910 anlätades allmänt hemskräddare; vissa familjer sockenskräddaren, andra lappskräddarna som var billigare. Samtidigt förekom delvis hemsömnad av enklare vardagskläder.

Skräddaren hette Emanuel /Mane/ Wallin, född 1822 och bodde i Bråstorp. Hans verksamhetsområde var nämnda byar, och han hade inga andra gesäller än sina egna söner, när dessa blivit gamla nog att lära sig sy. Någon annan sysselsättning hade han inte, utan han var ute och sydde året om. Dessutom arbetade han i sitt eget hem med vissa syarbeten.

Vanligtvis kom han en gång om året till dem som anlätade honom, och oftast på våren. Vintertid vävde man i gårdarna, och när väven var färdig, kallade man på skräddaren. Vissa vävar skulle blekas över sommaren, och då fick han komma på hösten i stället. Han skickades alltså efter vid behov, och gick inte alltid samma bestämda tur. Under tiden han arbetade, fick han mat och husrum. Åta fick han göra tillsammans med familjen, och sov gjorde han antingen i vardagsrummet eller i familjens normala sovplats. Vardagsrummet fick tjänstgjöra som arbetsplats. Allt som allt hade han tre söner, och de var de enda gesäller han hade. Så snart de vuxit upp tillräckligt för att kunna lära sig sy, fick de följa med, en eller två åt gången. Arbetet fördelades så, att sönerna fick sig tilldelade vissa delar av arbetet, åtminstone i början de enklare detaljerna. Följande redskap medfördes av skräddaren: Symaskin, sax och pressjärn. Mane Wallin var den ende inom detta område som ägde symaskin, vilken var av märket Husqvarna. Den bar han på ryggen. Tyg och tråd fanns i allmänhet på platsen dit han kom. Han hade emellertid även sådant i lager, och tog med sig

LUF 131

13/1-67

när så erfordrades. Tyget var hemvävt i de allra flesta fall, medan tråden var dels hemspunnen lintråd, dels köpt tråd. Hans eget lager av tråd var exempelvis köpt. Till finare tyger använde han köpt tråd, eftersom den hemspunna inte alltid kunde användas för maskinsöm. Han sydde till männen, barnen och tjänstefolket, men aldrig till kvinnorna. Alla slags manliga kläder kunde sy, utom frack, som emellertid inte förekom på den tiden, och han gjorde allting färdigt innan han gick. Några modejournaler hade han inte förrän på senare tid, utan modellerna beständes av kunderna, som hämtade förebilder ur bekantskapskretsen. Efter måtttagning lade han tyget på ett bord, ritade med krita och klippte. De flesta kunderna var han mycket väl känd med, så i allmänhet var det inga större svårigheter. Ibland fick han ett plagg som sytt tidigare och som passade bra till förebild. Lagning eller ändring tog han sig inte på i andra fall än när kunderna sökte upp honom i hans hem. För närmare bekanta gjordes också undantag då och då. Däremot kunde lappskräddare komma och göra ändringar, och laga med reservbitar som alltid fanns över på slitna ställen. Den enda belysning som fanns var dels hemstöpta ljus, dels och oftast fotogenlampor. Arbetsdagen var inte i förväg bestämd till timantalet, utan började när husfolket steg upp och slutade när husfolket gick till sängs. Vanligen blev det från 0500 till 1900 eller 2000. Priset var två kronor per dag plus mat och logi, och för gesällerna 50 öre plus mat och logi, allt oavsett arbetad tid. Lappskräddarna som sydde för hand, och alltså arbetade långsammare tog en krona per dag. Sockenskräddaren hade liksom alla andra hantverkare ett mycket gott anseende. Denne Mane Wallin umgicks med alla övriga bybor utan åtskillnad, bönder, torpare och andra hantverkare. Han var mycket dansant och sällskaplig av sig, och tackade gärna ja när det bjöds till fest. Det hörde alltid till alla större kalas att sockenskräddaren skulle vara närvarande. Han innehade inte några förtroendeuppdrag. Det ansågs vara ett bra yrke, vilket bland annat framgår av betalningen. 70-80 öre fick vara bra betalt för de flesta andra. Det är osäkert vilken

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Frågelista nr LUF 131

ACC. N:R M. 16703:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

utbildning han hade. Tänkbart är, att han varit båtsman en kort tid och lärt sig sy i flottans verkstäder. Namnet Wallin kan tyda på detta liksom att han vid ett tillfälle visade upp en leksak en ca 40 cm lång självgående torpedbåt av järn. I övrigt var han helt självlärd. Han kom ur arbetarklassen.

Följande historia berättas om honom: En gång hade husbonden släppt en typpe under sängen för att väcka honom i tid, men han visste om det och lät gesällen binda en tråd om tuppens hals, på så sätt fick han sova längre på morgonen.

Skräddare med uteslutande fast verksamhet

Mane Wallins son Sven Emanuel Wallin som föddes 1854 förde faderns verk vidare. Vid 22-23 års ålder flyttade han från fadern och etablerade tillsammans med sina två bröder som anställda en fast skräddarverkstad. Efter Mane Wallin förkom som ambulernade endast lappskräddare. Vid 1860-talet fanns i socknen 3 verkstäder, varav Mane Wallins var en. Hans verkstad hade följande utseende: ett rum, 6x6 alnar i fyrkant, med ett enda fönster. Framför fönstret fanns ett stort slagbord, på vilket mästern satt när han sydde. Symaskinen stod bredvid bordet, och där stod också en trebent pall. I en hörna fanns en stor vråpsis, i vilken pressjärnen värmdes. Vidare fanns en s.k. tavla, ett brädlock på fyra ben, vilken användes till att pressa på. Stugan var ingrävd i en backslänt, och väggarna var delvis av sten. Rummet användes också till vardagsrum, dessutom fanns där fyra sängar. Symaskin, sax, måttband och pressjärn var de redskap som fanns. Sonen Sven Wallin var modernare utrustad, han hade ett större rum med fyra fönster och flera bord, två symaskiner och en modernare ugn för att värma järnen i. Han använde inte verkstaden till något annat ändamål. Arbetet var organiserat med 2-3 medhjälpare, som fick utföra enklare detaljer av arbetet, såsom isyning av knappar och pressning. Så småningom när de lärt upp isg, lämna-

Frågelista nr LUF 131

ACC. N:R

M. 16703:4

de de honom för andra anställningar med bättre betalning. De rekryterades från så pass närliggande områden att de kunde bo i sitt eget hem, och de hade mat med sig. Hustrun hjälpte till, särskilt när det brådskade med arbetet, t.ex. med att sy knapphål. Han sydde alla slags plagg, till både män, kvinnor och barn. Tyg och garn skaffades av skräddaren enligt en provkarta. Modellerna hämtades från modejournaler, och kunderna fick välja ut en av de som fanns tillgängliga där. Måtten togs med måttband dierkt på kroppen. Följande sex mått användes: Ryggen från nacken till kavajens slut, axelbredden, ärmens längde från axeln till handen, ett mått på västen fram, för byxan vidden i livet och längden frång grenet ner till foten. Tid för provning beständes en gång, sedan var plagget färdigt att hämta nästa gång. Spegel fanns i verkstaden. Priserna var mycket varierande, från 3 kronor för ett par enkla sommarbyxor till ca 30 kronor för en kostym. Kundkretsen bestod av alla slags människor, men omfattade ett större geografiskt område än vad faderns gjorde. S ven Wallin hade aldrig varit båtsman, utan utbildningen stod fadern för. Dessutom var han i Amerika i sex år och lärde vidare. Aven skräddare med fast verksamhet var mycket väl sedda, och liksom fadern var han en glad sällskapsmänska, som umgicks med alla och var med på alla större kolas. Han ägnade sin hela tid åt yrket, och innehade inga förtroendeuppdrag eller bisysslor. Skräddarna anlidades allmänt betydligt mera förr än nu. Redan 1910-1912 slutade man sy underkläder, dessa tillhandahölls av kringresande köpmän. Längre fram, 1930-1940 talen minskade även kostymer och annat. Då kunde man framställa färdigsytt som passade alla till lägre priser. Det var de yngre kunderna som slutade upp först. Nu finns ingen skräddare i trakten.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16703:5

Sömmerskor

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Redan på 1890-talet fanns sömmerskor i trakten. På gränsen mellan Tvings och Fridlevstads socknar, på Ragnakulle, bodde tre systrar som var sömmerskor, mycket välrekommenderade. De var ogifta alla tre, och ingen av dem hade annat arbete. Hemmet fick deras mamma sköta om. De sydde aldrig manskläder, utan endast kvinno- och barnkläder. Även pojkar, upp till 6-7 årsåldern. Lappning, lagning och linnesömnad förekom endast i undantagsfall åt goda vänner. Alla samhällsgrupper som fanns representerade i trakten anlätade sömmerskorna. Dessa gick omkring i hemmen och sydde. De tyger som användes var dels hemnavävda, vadmal, levantin, perkum och till sommarplagg linneväv, och dels köpt siden till högtidskläder. De sömmerskor som gick omkring fick mat på de ställen där de arbetade, däremot stannade de aldrig över natten. Provningen skedde också i hemmen. Modellerna hämtades ur modejournaler. Priset för en damdräkt var 3 kronor - 3 kronor 50 öre. Det lägre priset tillämpades när mat ingick. Liksom skräddare var sömmerskor mycket väl ansedda, och umgicks med alla. De var självlärda. Anlitandet har minskat, och nu förekommer det inte alls. Någon sömmerska finns ej längre.

Familjemedlemmarnas klädsömnad.

Det har å alla tider sytts i alla hem, både fattiga och rika. I vilken utsträckning det förekom, berodde på händighet och fallenhet. Det var husmor som sydde, både till männen och till kvinnorna. I första hand var det enklare arbets- och vardagskläder som syddes, i många fall var det också det enda. Även tjänstefolket sydde, men de fick mest ägna sig åt lappning och lagning, ibland under husmors överinseende. Tyget tillverkades i hemmen, och delvis tråden också. Före 1910 förekom överhuvudtaget inte symaskiner, men efter detta årtal fanns en och annan i bondehemmen. I torparhemmen förekom däremot aldrig symaskin. Samägda

ACC. N:R M. 16703:6,

symaskiner förekom heller aldrig. Aver om inte torparfamiljerna hade symaskin själva, kunde det hända att de gick till ett bondehem i närheten där sådan fanns, och fick sytt på den. Större klädesplagg syddes aldrig för hand, antingen var det maskinsytt eller skräddarsytt. Det ansågs lämpligt att flickorna fick lära sig sy, och så tidigt som möjligt fick de börja på under moderns överinseende. Strumpstickning förekom allmänt i hemmen. Det var husmor som stickade, men tjänstefolket fick också hjälpa till efter arbetstidens slut. Man stickade inte bara strumpor, utan också västar och tröjor, även om det inte förekom lika allmänt. På senare tid, under 1920-talet, infördes stickmaskin av en man som vistats i Tyskland, och sedan hände det att folk gick till honom och fick stickat. Varken pojkar eller män befattade sig med sömnads- eller stickningsarbeten. Dels räckte inte tiden till, när de dagliga göromålen ute var avslutade, vidtog slöjdarbeten för deras del, och dels ansågs det opassande för män att ägna sig åt sådant. Det tog sig bland annat det uttrycket, att alla kamrater skojade med en pojke som man visste sysslade med sådant arbete. Husbehovssömnad och husbehovstickning förekommer inte nu längre alls i den utsträckning som det gjorde tidigare.

Konfektion

Från 1900-talets början här färdigsytt funnits att köpa i Karlskrona. Rockar, hela kostymer, byxor och vad som behövdes fanns att tillgå. Postorderhandel existerade inte före 1930. Beställningssytt var dyrast, och ansågs också finast, mycket därför att det passade bäst. Det var unga pojkar som var ute och tjänade pengar utom hemmet som började köpa konfektion. Då fanns endast 1-2 nummer att välja på och endast ett litet fåtal kunde hitta något som passade hyggligt. Nu kan ju konfektionen erbjuda helt andra valmöjligheter, och anseendet har ökat i samma takt.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16703:7.

Frukt och bär i husbehovsodling och konsumtion.

Egna odlade fruktträd fanns förr i alla hem, både stora och små. Applen, päron, plommon och körsbär var de arter som fanns. Ungefär lika vanliga var de tre förtsnämnda, medan körsbär inte fanns fullt så allmänt. Det tillkom husmor att bestämma allt som rörde trädgården och dess organisation, husfadern saknade ofta både tid och intresse. De förekommande päronsorterna var: Pergamotter och bunkantiner, bland äpplen fanns gravensteiner, gul och vit gyllen, pipping som var ett sommaräpple och på senare tid även klockäpplen. Av körsbär fanns en ljusare röd sort som kallades fågelbär. Träden köptes av trädgårdsmästare, på Marieberg utanför Karlskrona fanns en stor trädgård. Den innehades från 1925-30 av en som hette Morell. Denne hade hos sig som anställda bondpojkar från trakten, som var där ett tag och lärde sig grunderna. Dessutom ingick på den tiden i skolutbildningen praktisk övning i fruktträdsplantering i hushållningssällskapets regi. På våren borstades träden med en rotborste mot mossbildning. Sprutning förekom inte i någon form. Vidare klipptes vissa grenar och partier av träden bort. Hassel förekom odlad i häckar, som klipptes som andra häckar. Under hösten grävde man och gödslade runt träden; det var mycket noga med att det alltid skulle finnas en öppen cirkel nedanför varje träd där det inte fick växa något. Borstningen och det tyngre grävningssarbetet utfördes av drängen eller familjemedlemmarna. All frukt plockades ner helt och hållet för hand, och några särskilda seder levde inte kvar från tidigare generationer. Fallfrukten torkades alltid; efter brödbaket var den stora ugnen uppfärd, och då passade man på att torka fallfrukten. Den nedplockade frukten däremot förvarades färsk, och äts färsk så länge den varade. Det var mest de yngre som åt färsk frukt, men även de äldre använde den. Ibland kunde den vara fram till mars månad. Färsk frukt användes aldrig som efterrätt, däremot förekom sådan vanligen vid släktkalas, dopkalas, bröllop och andra bjud-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

LUF 132

13/1-67

ACC. N:R M. 16703:8.

ningar. Färsk frukt ansågs nyttig att äta. Den nedplockade frukten förvarades färsk, placerades på fällar och fick ligga i ett svalt, frostfritt rum. Frukten användes till fruktsoppa, mos, sylt och saft, efter 1900, marmelad på senare tid, vin efter 1930. Mest användes mos och fruktsoppa. Hermetisk inkokning började användas på 1920-talet. Päron användes som äpplen, men aldrig några plommon för vinterbruk. De gick alltid åt direkt i färskt tillstånd. Frukten tillvarata- gande och beredande var husmors arbete, med hjälp av tjänste- folket. Frukt användes vid alla tillfällen. Försäljning av frukt förekom först från 1915 och framåt, och då till uppköpare och återförsäljare i Karlskrona. Det var emeller- tid inte allmänt förekommande någon gång. De pengar som flöt in gick till hushållskassan. Priset varierade starkt från gång till gång, beroende dels på den ojämna kvaliteten, dels på att all värdering gjordes av uppköparen helt självständigt. Det mått som användes var liter. De som saknade egna träd eller fick dålig skörd kunde köpa eller byta sig till av grannarna, antingen för dagsverken eller en fläksida. Däremot köpte de aldrig i affärer eller av trädgårdsmästare. Även den köpta an- vändes dels för direktkonsumtion, dels för vinterförvaring. Rikt givande år förekom det att frukt skänktes bort, även om det skedde i små kvantiteter, särskilt till arbetsfolk och andra an- ställda som inte hade något eget. Det fanns trädgårdsmästare i Bråstorp, en landbrukare som hette Sven Håkansson, som var mycket intresserad av trädgårdsodling och drev en ansenlig trädgård. Han var först med att införa n nya sorter i trakten. Hans dotter Emma fortsatte rörelsen. Apelsiner förekom inte alls före 1920-talet. Då började de fin- nas till jularna, först och främst hos de rikare familjerna. Året runt fanns inte apelsiner förrän efter 2:a världskriget. Även affärerna på landsbygden tog emellertid hem apelsiner till jularna, fast i små kvantiteter. Lagret varierade, var de dyra ett år tog man hem ytterst litet. Man åt dem skalade och de- lade i klyfter, en hel apelsin per individ var för dyrt. De ser-

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 16703:9.

verades och äts som annat gott på julbordet. Apelsiner var inte allmänt omtyckta, kanske hälften av de äldre inte ville ha dem. Yngre personer däremot vände sig bid dem, både fortäre och lättäre. Personer som åt apelsiner för första gången reagerade inte speciellt kraftigt, antingen tyckte man det var gott eller inte gott. Saft eller marmelad tillverkades aldrig av apelsiner. Bananer eller vindruvor förekom inte alls förrän långt senare. Liksom citroner kom de i bruk först efter 2:a världskriget. Citronerna var i allmänhet illa omtyckta. Andra sydfrukter kom också mycket sent, och då främst till jul. Husbehovsodling av bärbuskar har alltid förekommit i samband med fruktodling. Man odlade krusbär, efter 1910 även vinbär. Hallon och björnbär odlades inte i allmänhet; sådana buskar växte alltid vilt i stenrösen i åkrarna. Där drog de nytta av gödslingen. Krusbären var vanligast förekommande, de var hårdiga och lättodlade. Det var husmor som svarade för bärodlingen. Krusbär fanns i två sorter, gröna och röda, och vinbär också i två sorter, röda och svarta. Stickelbär var i dialäktal benämning på krusbär. Bärbuskar skaffades från trädgårdsmästare. Skötseln bestod av rensning av ogräs, grävning och gödsling. Arbetet utfördes av husmor eller de övringa familjemedlemmarna på fritiden. Bären plockades efterhand som de mognade. Förutom familjemedlemmarna kunde undantagsfolk ägna sig åt plockning. Någon försäljning av bär förekom inte., däremot kunde byteshandel komma ifråga. Lingon och blåbär bjöds ofta ut på höstarna av folk som gick omkring. Bären äts även färska, både av äldre och yngre, även om somliga av de äldre inte tyckte om svarta vinbär. De serverades då rensade med socker och mjölk. Annars gjorde man saft av alla sorters bär, av vinbär även gelé. Beredningen gick till på följande sätt: Bären kokades, och en stol vändes upp ned och mellan de fyra benen spändes en handduk upp. Sedan hållades innehållet från grytan i handduken, som fungerade som en sil, och i ett kärl under samlades saften upp. Den färdiga saften

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R **M. 16703:10,**

Förvarades sedan i sval och frostfri källare. Saft användes aldrig som måltidsdrinka, däremot kunde man bjuda gäster på saft, och använda den själv till att släcka törsten med. En del av saften gick också åt till kränkokning. De förändringar som har kommit gäller mest tillvaratagande. Med nya konserveringsmedel håller saften sig bättre, och frystekniken har möjliggjort färska bär året runt.

Jordgubbar var inte allmänt förekommande förrän efter 2:a världskriget, men den förste som hade var Håkan Nilsson i Jämsunda redan 1925. Han odlade också slottssmultron. Plantorna köptes från trädgårdsmästare, och bären var mycket mindre än vad de är nu. När de så småningom började odlas, var det i början i mycket små mängder. Det förekom odlingar om endast tre plantor. Husmor och övriga familjemedlemmar skötte odlingen. På landsbygden var det ingen som hade tillräckligt för att kunna sälja. I staden däremot fanns jordgubbar att köpa, det var trädgårdsmästare som torgade från sina odlingar. Priset kunde vara upp till 5 kronor per kilo. Med hänsyn därtill var det inte så allmänt man använde jordgubbar i början. De äts alltid färska, som efterrätt vid fest; längre fram när odling började bli allmänt förekommande, även till vardags. De serverades rensade med socker och mjölk. Sylt och saft kokades, när skörden var riklig. De bereddes då liksom andra bär. Den viktigaste förändringen är frystekniken.

Tomarar förekom inte förrän efter 1930. I allmänhet var inställningen mot tomarar tveksam. Efter 1930 förekom de allmänt hos trädgårdsmästare. De äts skivade eller i klyftor, liksom nu. De äldre ville aldrig ha dem. Vid samma tid började man också använda syltade gröna tomater.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND